

SANAL KÜLTÜRÜN AİLEYE YANSIMALARI BAĞLAMINDA SANAL EBEVEYNLİK

VIRTUAL PARENTING IN THE CONTEXT OF THE REFLECTIONS OF VIRTUAL CULTURE ON THE FAMILY

Yelda SEVİM*

ÖZ: Sanal çağda yaşayan ebeveynler ve çocuklar, bu çağın avantajlarından yararlandığı gibi, olumsuzluklarını da bir arada yaşamaktadırlar. Günümüzdeki aileye yönelik riskleri de düşünecek olursak bu çağın bize sunduğu imkânların artılarını ve eksilerini iyi değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu çalışma literatür taramasına dayanmaktadır. Sanal ebeveynlikle ilgili literatürdeki çalışmaların çoğunluğu ebeveynlerin çocuklarını sanal çağdaki bilgi kirliliği ve tehlikelerinden nasıl koruyabileceğine ve bilinçli sanal ebeveynlik üzerine odaklanmıştır. Ebeveynlerinden herhangi birinin çeşitli nedenlerden dolayı çocuklarından uzakta yaşaması aile içi iletişimi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Aile bağlarını güçlendirmeye yönelik sanal ebeveynlik uygulamalarının bu konuda katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Literatürde bu konuda yapılan çalışmaların sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada, sanal uygulamaların aile içi ilişkileri düzenlemede kullanılması konusuna odaklanmıştır. Sanal ebeveynlik uygulamalarının ebeveynler ve çocuklar arasındaki etkileşimi destekleyebileceği, birbirleriyle olan ilişkileri geliştirebileceği ve çocuklarla ilgili ortak kararlar alabilme fırsatı oluşturabileceği düşünülmektedir. Uzmanlar bu tür uygulamaların boşanma sonrası ebeveyninin birinden ayrı kalan çocuğun üzerindeki boşanmanın olumsuz sonuçlarını hafifletebilmek adına uzak kalan ebeveynle çocuğun iletişimini sağlamak için de yararlı olacağı kanaatindedirler. Bu tür sanal ebeveynlik uygulamalarında kullanılacak teknolojiye sahip olma konusunda eşitsizlikler söz konusudur. Ayrıca bu tür uygulamalarda aralarında çatışma olan ebeveynlerin sınırları çizme konusunda sıkıntı yaşayabildikleri görülmüştür. Bu tür uygulamaların arttırılıp yaygınlaştırılabilmesi için yeni yasal düzenlemelere, geliştirme faaliyetlerine ve ebeveynlerin bu tür uygulamalar hakkında bilinçlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Sanal Ebeveynlik, Sanal Kültür, Aile İçi İletişim, Boşanma, Teknoloji.

ABSTRACT: Parents and children living in the virtual age not only benefit from the advantages of this age, but also experience its negativities together. Considering the risks to today's family, we need to carefully evaluate the pros and cons of the opportunities this age offers us. This study is based on literature review. The majority of studies in the literature on virtual parenting focus on how parents can protect their children from information pollution and dangers in the virtual age and on conscious virtual parenting. If either parent lives away from their children for various reasons, it may negatively affect family communication. It is thought that virtual parenting applications to strengthen family ties will contribute to this issue. It has been determined that studies on this subject in the literature are limited. This study focuses on the use of virtual applications in regulating family relationships. It is thought that virtual parenting applications can support the interaction between parents and children, improve their

* Dr. Öğr. Üyesi-Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü/Elazığ-ysevim@firat.edu.tr (Orcid: 0000-0002-1690-3015)

relationships with each other, and create the opportunity to make joint decisions regarding children. Experts are of the opinion that such practices will also be beneficial in ensuring the child's communication with the estranged parent in order to alleviate the negative consequences of the divorce on the child who is separated from one of his parents after the divorce. There are inequalities in having the technology to be used in these types of virtual parenting practices. In addition, it has been observed that parents who have conflicts between them in such practices may have difficulties in drawing boundaries. In order to increase and disseminate such practices, new legal regulations, development activities and raising awareness of parents about such practices are needed.

Keywords: *Virtual Parenting, Virtual Culture, Domestic Communication, Divorce, Technology.*

Giriş

Dünyada ve Türkiye’de sanal teknolojilerin kullanımı giderek yaygınlaşmış ve günlük hayatın vazgeçilmezi haline almıştır. Sanal teknolojilerin toplumsal hayata önemli kazanımlar getirdiği ve birçok kolaylık sağladığı bir gerçektir. Coğrafi açıdan birbirinden uzaktakileri birbirine yakınlaştırmak, iletişimi hızlı ve kolay hale getirmek gibi insan hayatına birçok avantaj sağlamasının yanında, bireysel ve toplumsal açıdan birtakım dezavantajlar söz konusu olabilmektedir (Erişir ve Erişir, 2018; Erol, 2022; İbrahimoğlu, 2020).

İnternet ve sanal teknolojiler, aile hayatı da dahil olmak üzere toplumsal hayatın her alanına nüfuz etmiş durumdadır. Çağdaş ailedeki değişimin belirleyici bir özelliği olmasına rağmen, aile yaşamının dijitalleşmesi henüz sistematik olarak kuramsallaştırılmamıştır (Qian ve Hu, 2024).

İnternetin nasıl yeni bir sosyal kurumu temsil ettiğini ve bunun aile kurumunu nasıl etkilediğini göstermek önemlidir. İnternet bir kurum olarak aile pratiklerinin farklılaştığı aktif bir sosyal değişim alanı konumundadır. Bu yeniden kavramsallaştırma, sanal alanların aileyi nasıl etkilediğine dair yeni yaklaşımlar ve iç görüler sağlamaktadır (Longo, 2023).

Sanal gerçekliklerin hayatımıza dahil olmasıyla beraber toplumsal yapıda köklü değişimler gözlemlenmektedir. Sanal dünyadaki değişikliklerin paralelinde toplumsal yapıda meydana gelen yeni oluşumlar, ebeveynlikle ilişkili yeni sorumlulukları da beraberinde getirmiştir. Çocuklarını sosyal ortama hazırlama görevi olan ebeveynlere bu konuda önemli sorumluluklar verilmektedir.

Aile, kişiliğin oluşmasında çok önemli bir rol oynar ve çocuğun gelişiminde belirleyici faktörlerden biridir. Aile çocuğun çocukluk, ergenlik ve erken yetişkinlik dönemlerini geçirdiği birincil sosyal ortamı temsil eder. Aile, çocuğun ait olduğu, ilk deneyimleri edindiği, potansiyelini geliştirdiği ve tutumlarını oluşturduğu ilk sosyal gruptur (Đurišić, 2018).

Aile bireyleri arasındaki iletişim, aile uyumunu sağlamak için çok önemlidir. Ebeveynler çocuklarıyla iletişim kurarak onlara bilgi, tavsiye, eğitim ve mutluluk verir. Çocuklar tavsiye ve görüş almak veya ebeveynlerin sorularını yanıtlamak için ebeveynleriyle iletişim kurar (Rachmadi, 2022).

Çocuklar sanal çağda doğduklarından, ebeveynlerine nazaran, son teknolojilere uyuma daha yatkındır ve sanal ortamda daha aktiftir. Ebeveynler ise bu yeni sanal ortamdan uzaktır ve ayak uydurmakta zorluk çekmektedir. Bu sanal dünyada ebeveynlere, çocuklarının bu sanal mecranın nimetlerinden en etkili biçimde faydalanmaları ve zararlarından korunmaları için yeni sorumluluklar yüklenmiştir.

İyi ebeveyn, çocuklarının çevrimiçi etkinliklerini anlayan, değerlendiren, yönlendiren, izleyen ve düzenleyen kişi olarak ifade edilmektedir. Ebeveynlere verilecek en iyi tavsiye, çocuklarıyla birlikte internete girmek için zaman ayırmaları ve bilgisayarda gördükleri ve yaptıkları hakkında konuşmalarıdır. Sonuçta en çocuk dostu Web sitesi bile bir ebeveynin fiziksel varlığının yerini tutamamaktadır (Nikken ve Schols, 2015; Willett, 2015).

Sanal ortamda çocuklar için yararlı bilgiler olduğu kadar tehlikeler de mevcuttur. Ebeveynlerin çocuklarını bu tehlikelerden her zaman koruması mümkün olamayabilir. Sanal teknolojilerle çocuklara çeşitli oyunlar, içerikler ve videolar sunulmaktadır. Bu durum çocukların kontrolünü zorlaştırmaktadır. Ebeveynler çocuklarını bu tehlikelerden koruyabilmeleri için onları bilgilendirmeli ve yönlendirmelidir. Çocukların sanal ortamda geçirdiği sürenin arttığı göz önünde bulundurulduğunda ebeveynlerin çocuklarını kontrolünün önemi de artmaktadır.

Ebeveynliğin dijitalleşmesi, ebeveynliğe ilişkin beklentileri ve uygulamaları yoğunlaştırırken, gözetim ve mahremiyet konusundaki endişeleri de tetiklemektedir. Sanal ebeveynlik araçlarının artan popüleritesi, ebeveynlerin fiziksel mesafeyi aşmasına ve çocuklarını günün her saatinde koruma rollerinin zamansal kapsamını genişletmesine olanak tanımaktadır. Bu tür gözetim, ebeveynler tarafından bakım sağlamak, sevgiyi ifade etmek ve aile güvenliğini sağlamak için yapılırsa da, çocukların mahremiyetini ve özerkliğini etkilemektedir (Jeffery, 2019; Qian ve Hu, 2024).

Araştırmalar bilgi ve iletişim teknolojilerinin aile ilişkilerinin, etkileşimlerinin ve organizasyonunun dokusunu değiştirdiğini göstermiştir. Bilgi ve iletişim teknolojileri akrabalık ve aile ilişkilerini çeşitli şekillerde etkilemektedir. Bu teknolojiler aile üyeleri arasındaki iletişimin bir parçası olduğunda ve iletişimin sürdürülmesine hizmet ettiğinde, aile ritüellerini yeniden şekillendirir, nesiller arası daha yakın ilişkilerin gelişmesine izin verir, aile bütünlüğünü yeniden tanımlamaya katılır ve ailenin koruyucusu olarak yeni bir rol oynar (Odasso ve Geoffrion, 2023; Valentine, 2006).

Bu çalışmada sanal teknolojilerin aile içi ilişkileri düzenlemede kullanımına odaklanılmıştır. Sanal teknolojilerin ve uygulamaların aile hayatındaki rolünün incelenmesi, ailenin değişen yapısının anlaşılması, aile içi ilişkilerin dönüşümünün çok yönlü olarak ele alınması önem taşımaktadır. Bu kapsamda sanal kültürün aile içi iletişime ve ebeveynliğe yansımaları ve sanal ebeveynlik uygulamaları ele alınmıştır.

Bu araştırmanın temel amacı, sanal kültür ve sanal ebeveynlik kavramlarının kapsamını açıklayıp, sanal ebeveynlik uygulamaları hakkında bilgi aktarmak, sanal kültürün aile içi iletişime etkilerini tartışmak ve sanal kültürün ebeveynlik üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Sanal kültürün toplumsal hayatta giderek artan etkisi göz önünde bulundurulduğunda sanal ebeveynlik yaklaşımları ve sanal ebeveynlik uygulamaları dikkat çekmektedir. Sanal ebeveynlik uygulamaları aile içi iletişim ve aile içi ilişkiler üzerinde yoğun biçimde etkili olabilmektedir. Sanal ebeveynlik uygulamalarının toplumsal hayattaki olumlu ve olumsuz yansımalarının incelenmesi ve kültürel yapıya uyumlu hale getirilmesine yönelik öneriler geliştirilmesi, ailenin yapısının güçlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu araştırma, literatür taraması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması, "araştırma sorusuna yanıt bulmak için, belirlenmiş ölçütlere uygun olarak aynı konuda yapılmış çalışmaların taranması ve sentezlenerek birleştirilmesi" olarak tanımlanmaktadır. Literatür taraması, belirli bir konu hakkında diğer araştırmacıların yazdıklarının derlenmesi, sınıflandırılması ve değerlendirilmesidir (Çınar, 2021; Vasuki, 2021). Bu doğrultuda araştırmada, aile sosyolojisi bağlamında güncel yaklaşımların derlenmesi yoluyla, sanal kültürün ve sanal ebeveynlik uygulamalarının aileye yansımalarının çok yönlü olarak ele alınıp literatüre bilimsel katkı sağlanması amaçlanmıştır.

1. Sanal Kültür ve Aile İçi İletişim

Kültür, iletişim aracılığıyla var olmaktadır. Toplumsal hayattaki iletişimin teknoloji temelli dönüşümü, kültürün de dönüşümünü beraberinde getirmiştir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler aracılığıyla internetin ve bilgisayarın toplumsal hayata dahil olmasıyla başlayan kültürel dönüşüm, sanal kültür kavramıyla tanımlanmaktadır. Sanal kültür; dijital kültür, elektronik kültür, internet kültürü, enformasyon kültürü ve siber kültür gibi farklı isimlerle ifade edilse de teknolojinin toplumsal hayattaki iletişim biçimlerini, değer yargılarını, bireylerin tutumlarını, yaşam alışkanlıklarını ve bütünsel olarak kültürü farklı boyutlarda dönüştürdüğü fikrini yansıtmaktadır (Bonvillain, 2019; Koç, 2022).

Sanal kültür, özellikle yeni teknolojilerin dayandığı ve bunların şekillenmesine yardımcı olduğu kültürel yapılar ve yeniden yapılanmalarla ilgilidir. Herhangi bir teknoloji, bir dünya ortaya çıkarması anlamında kültürel bir buluşu temsil eder; belirli kültürel koşullardan ortaya çıkar ve yenilerinin oluşturulmasına yardımcı olur. Günümüzde insanın teknoloji, kültür ve doğanın bütünleştiği, insandan insana ve bilgisayardan bilgisayara iletişim dinamiklerinde yeniliklerin ortaya çıkardığı sanal bir kültürde yaşadığı söylenebilir. Toplum üyeleri arasındaki doğrudan veya bilgisayar aracılığıyla gerçekleşen iletişim eylemini potansiyel olarak destekleyen tekno-kültürel yenilikler hayatı şekillendirmektedir (Ismail, 2016: 70; Murphie ve Potts, 2017).

Bilgi, teknoloji ve iletişim kavramları tüm dünyada köklü bir değişimi niteleyen ve yeni bir çağa girmiş olduğumuzu vurgulayan yaklaşımların anahtar kavramlarıdır. Yeni iletişim araçları toplumsal ilişkileri de etkilemiş ve daha önce rastlanılmamış yeni tür ilişkileri gündeme getirmiştir. İnternet ve sanal kültüre kayıtsız kalınamayacak bir döneme geçilmiş, insanların iletişim ve sosyalleşme ihtiyaçları bu kanallar üzerinden karşılanmaya başlanmış, sanal bir yaşam ve onun kültürü oluşmuştur. Bu sanal kültür, gerçek yaşamın ve kültürün alternatifi olmuştur (Jordan, 2013; Özdemir, 2012).

Sanal kültür bireylerin kimliğini ve toplumsal ilişkilerini biçimlendirebilen bir niteliğe sahiptir. Sanal dünyada yeni kimliklerin ve yeni kültürlerin oluşması, sanal dünya ile fiziksel dünya arasında çeşitli kesişme ve çatışma alanları ortaya çıkarmaktadır. Sanal kültür hem yapılanmış hem de yapılandırıcı bir öze sahiptir. Sanal kültürün iç dinamikleri kendi kültürel kodlarını aktaran insanların birikimleriyle yapılandırılmakta, aynı zamanda sanal bir kültürle temas eden insanlar da sanal kültür tarafından yapılandırılmaktadır (Delen, 2022).

Teknolojik yenilikler, toplumsal hayat üzerindeki dönüşümü beraberinde getirmektedir. Yeni iletişim teknolojileri, kültürde, aile hayatında, eğitim sisteminde, iş hayatında ve toplumsal hayatın genelindeki alışkanlıklarda değişimlere neden olmaktadır. Teknolojik gelişmeler sanal davranış, sanal hayat ve sanal kültür kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Sosyal paylaşım ağları, modern toplumlarda yeni sosyalleşme ortamları olarak düşünülmektedir. Yüz yüze iletişimin yerini almadığı sürece sosyal ağların toplumsal hayatı zenginleştirdiği ifade edilebilir. Toplumsal hayattaki değişimler, bireyleri yalnızlaşma ve yabancılaşma sürecine götürebilmektedir. Bu noktada bireylerin sosyal çevresinin sanal bir sosyal çevre ile ve sanal bir iletişimle sınırlı kalmaması oldukça önem taşımaktadır (Karagülle ve Çaycı, 2014; Volti ve Croissant, 2024; Westera, 2012).

Günümüz toplumunda yaşanan teknolojik dönüşüm bireylerin toplumsal hayatta var olma biçimlerinde ve toplumsal ilişkilerinde belirgin bir değişim oluşturmaktadır. Gerçek dünya ve sanal dünya arasında birbirinden farklı ancak birbiriyle iç içe iki dünyada yaşayan günümüz insanın sosyalleşmesinde, iletişim şekillerinde, toplumsal değerlerinde ve tüm yaşam alışkanlıklarında değişimler yaşanmaktadır. İnsan yaşamının her alanına dahil olan teknoloji toplumsal hayatın vazgeçilmez bir unsuru haline almıştır (Lahikainen, 2017; Slater ve Sanchez-Vives, 2016; Tuğal, 2022).

Sanal hayat gün geçtikçe toplumsal hayatta daha da etkili hale gelmektedir. Sanal teknolojiler ve sosyal medya, bireylerin yaşları, cinsiyetleri, medeni durumları, inançları, düşünce yapısı, gelir düzeyi ve toplumsal statüsü fark etmeksizin herkese iletişim kurma, kendini ifade etme, kişisel gelişim ve boş zamanlarını değerlendirme olanaklarını mekandan ve zamandan bağımsız bir şekilde sunabilmektedir. Gündelik

hayat, teknolojinin kullanımıyla sanal ortamlara aktarılmaktadır (Bozdağ Tulum ve Kaya, 2020).

Türkiye’de sanal hayatın benimsenmesi ve sosyal medyanın yaygın kullanımıyla birlikte ailede birtakım değişimler gözlenmiştir. Sosyal medya kullanımının aile yapısını bozduğu, değerlerden uzaklaşmaya neden olduğu ve değerlere aykırı bir hayat tarzının benimsendiği düşünülmektedir. Ailedeki yüz yüze iletişimin giderek azaldığı, eşlerin güven problemleri yaşadığı ve boşanma oranlarının arttığı belirtilmektedir. Sosyal medyanın aile yapısı ve toplum üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı vurgulanmaktadır (Chambers ve Gracia, 2021; Erol, 2022).

Her aile üyesinin hayali yoğun, dinamik ve uyumlu iletişim kuran bir ailenin parçası olmaktır. Aile içi iletişim ailedeki ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İletişim iki veya daha fazla kişi arasındaki bilgi alışverişi olarak tanımlanabilir. Ailede iletişim bireyleri birbirine bağlar (Rachmadi, 2022).

Aile içi ilişkiler, duygusal istikrar, bireysel olgunluk, kişisel bütünlüğün gelişimi, sosyal rolleri kabul etmeye hazır olma gibi kişilik özelliklerinin oluşmasını etkiler. Bu nedenle çocukların olumlu gelişimi büyük ölçüde aile içinde oluşturulan çevreye bağlıdır (Đurišić, 2018).

İletişim yaptığımız her şeyin merkezinde yer alır. İnsanlar arasındaki etkileşimin temelidir. İletişim anlamlar, anlayışlar, duygular, arzular, ihtiyaçlar ve fikirlerle ilgilidir. İletişim, birlikte yaşamamızı, birlikte çalışmamızı, birbirimizle iyi geçinmemizi ve bu dünyayı mümkün olan en iyi yer haline getirmemizi sağlar (Ekanjume-Ilongo, 2012).

Araştırmacılar kaliteli iletişimin sağlıklı bir ilişkinin hayati bir parçası olduğunu ve samimi ilişkileri beslemek için gerekli olduğunu belirtmektedir. Araştırmacılar ayrıca ailedeki kaliteli iletişim eksikliğinin aile ilişkilerine zarar verebileceğini de vurgulamaktadır. Teknoloji dünya çapında konuşma paylaşımı için uygun bir araç olsa da aile iletişimini de olumsuz etkileyebilmektedir (Guerrero vd., 2017; Joseph, 2020).

Bilim ve teknolojinin gelişmesi, dünya süreçlerinin küreselleşmesi, nesiller arasındaki bağların yeni bir dönüşüm geçirmesini beraberinde getirmektedir. Bu yeni süreçte çocuğun kendisi de sanal bir varlık aracılığıyla önemli soruların yanıtlarını bulabilmektedir. Ebeveynler giderek artan bir şekilde genç nesilden sanal eğitim ve internet yoluyla nasıl bilgi edinebileceklerini öğrenme eğilimindedir. Nesiller arası ilişkilerde, ebeveynlerin yaşamla ilgili konularda tavsiye almak için reşit olmayanlara başvurduğu genel olarak alışılmadık bir durum söz konusudur. Genç nesil, yeni olan her şeyi algılamaya istekli olduğu için daha kolay uyum sağlamakta ve aile toplumun modern değerlerinin taşıyıcısı olmaya devam etmektedir (Livingstone ve Byrne, 2018; Rakhimberdievna, 2021).

Aile hayatı giderek çevrimiçi olarak çeşitli sanal teknolojiler, uygulamalar ve platformlardan oluşan ve aile hayatının nasıl uygulandığı,

deneyimlendiği ve yapılandırıldığı konusunda kapsamlı dönüşümlere öncülük eden çoklu bir ortama dönüşmektedir (Longo, 2023).

Aile yaşamının dijitalleşmesi, aile yaşamının kurumsallaşması, bireyselleştirilmesi ve ticarileştirilmesinin yanı sıra ailedeki roller ve iletişim başta olmak üzere bir dizi diğer önemli aile değişiminin yanı sıra gerçekleşmektedir (Qian ve Hu, 2024).

Teknolojik gelişmeler bireylerin uzun zamandır dijitalleşen bir dünyada yaşamasına neden olmuştur. Tablet bilgisayarlar, akıllı telefonlar, android ve mobil uygulamalar, yapay zekâ teknolojileri, artırılmış gerçeklik uygulamaları insanları kullanılmadığında eksik kalmış hissettiren bir ağ içine almıştır. Akıllı şehirler, akıllı evler, sürücüsüz araçlar, dünya dışındaki yaşam alanı arayışları ve posthuman algısı sanal dünyanın toplumsal hayatta evrimsel bir sıçramaya neden olacağını düşündürmektedir (Karataş, 2021; Scholz, 2016).

2. Sanal Ebeveynlik

Sanal ebeveynlik alanı yeni ortaya çıkan ve dinamik bir araştırma alanıdır. Bu alandaki araştırmalar ebeveynlerin çocukların çevrimiçi etkinliklerine aracılık etmesi, ebeveynlerin ve çocukların algı ve deneyim boşlukları, ebeveynler ve çocukların sosyal medya aracılığıyla etkileşimi ve uzaktan ebeveynlik konusunda teknolojinin rolü temalarına odaklanmaktadır. Sanal ve çevrimiçi teknolojilerin ebeveynlik ve ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerindeki etkilerini açıklama ihtiyacı disiplinler arası bir yaklaşım gerektirmektedir (Downing, 2018; Nichols ve Selim, 2022).

Gelişen teknolojiyle birlikte toplumda değişimler meydana gelmekte ve ebeveynlerin çocuklarını olası zararlı etkilerden korumak için bunlarla yakın temas halinde olmaları gerekmektedir. Sanal ebeveynlik, “ebeveynlerin, çocukların sanal ortamlardaki etkinliklerini anlama, destekleme ve düzenlemeye yönelik çabaları ve uygulamaları” olarak tanımlanmaktadır (Akman vd., 2023; Benedetto ve Ingrassia, 2020).

Sanal ebeveyn, temel teknoloji okuryazarlığına sahip olan bir ebeveyn olarak tanımlanmaktadır. Sanal ebeveyn çevrimiçi risklerin ve tehditlerin farkındadır ve çocuğunu bu risklere karşı nasıl koruyacağını bilir; sanal teknolojileri ebeveynlik uygulamalarına dahil edebilir; çocuğunun sanal medyayla etkileşimini düzenler ve teknolojideki gelişmeleri takip eder. Sanal ebeveynlik, çocukların sanal medya ve çevrimiçi ortamların sağladığı fırsatlardan yararlanmasına yardımcı olurken, ebeveynlerin çocuklarını bu ortamların neden olabileceği zararlardan korumasını da gerektirmektedir (Clark, 2012; Fidan ve Seferoğlu, 2020).

Ebeveyn-çocuk ilişkileri insanların şimdiye kadar deneyimlediği en önemli sosyal bağlardan biridir. Ebeveynler çocuklarına gelişim aşamaları boyunca rehberlik ve bakım sağladıklarından, ebeveyn-çocuk ilişkileri genellikle bireyin yaşam boyu gelişimini etkileyen kritik faktörlerden biri olarak tanımlanır. Ebeveynleriyle olan ilişkiler, çocukların hem diğer

bireylerle nasıl etkileşime girdiğini hem de nasıl bağımsız insanlar haline geldiğini etkiler (Hagestad, 2017; Shin vd., 2021).

Bilgi ve iletişim teknolojileri ilerlemekte ve ailenin etkileşim yollarını etkilemektedir. Teknolojinin ilerlemesi birçok düzeyde ailelerin kurallar, roller ve sınırlar oluşturma biçimini, birbirleriyle ve dış dünyayla nasıl etkileşime girdiklerini şekillendirmektedir. Teknolojinin hızlı ilerlemesi karmaşıktır ve teknolojinin etkilerini gözlemlemeyi ve aile ilişkilerinin olumlu ya da olumsuz yönde etkilenip etkilenmediğini değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır (Eichen vd., 2021; Joseph, 2020).

Teknoloji, ebeveyn-çocuk ilişkisine birçok fayda sağlayabilir. İnsanların fiziksel konumlarına bakılmaksızın hikâyelerini ve duygularını ebeveynleri ve çocuklarıyla paylaşmalarına olanak tanır. Ancak tüm teknolojiler kötüye kullanılabilir ve bu nedenle onların potansiyel faydalarını en üst düzeye çıkaracak ve potansiyel zararlarını en aza indirecek şekilde tasarlanması önemlidir. Ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkileri teknolojilerle destekleyen tasarım faktörlerinin belirlenmesine kritik bir ihtiyaç vardır (Johnson ve Rogers, 2023; Shin vd., 2021).

Teknoloji destek vermeyi ve almayı kolaylaştırır. Teknoloji aile bağlarını mümkün kılar. Teknoloji ailede uzaklık ve yakınlık arasında aracılık yapılmasına izin verir. Teknoloji, aileye katılım düzeyini geliştiren bir mekanizma görevi görerek genç yetişkinlerin özerkliğini korumasını veya geliştirmesini sağlarken aynı zamanda günlük yaşamlarında etkileşim fırsatları da sağlar (Hessel ve LeBouef, 2023; Patrikakou, 2016).

Günümüzde sanal ortamlara ulaşabilmedeki rahatlık, bireylerin bu araçları, hayatlarının her alanında kullanabilme imkânını oluşturmuştur. Eğitim, iş, sosyal yaşam vb. sanal ortamlar, daha da ileri gidilerek, ebeveynlik aracı olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Çocuklar için ninni kayıtları, masal anlatan videolar, emzirme ve beslenme saatini hatırlatan takip uygulamaları bunlar arasında sayılabilir. Bu tür uygulamalar, erken çocuklukta duygu düzenleme üzerinde olumsuzluklar ortaya çıkarabilir. Bu durum ilerleyen yaşlarda çocuğun hayatının büyük bir kısmını etkileyebilir (Karateke, 2020; Virani vd., 2021).

Günümüzde ebeveynler, sanal hayatın olanaklarından yararlanarak ebeveynlik rollerine ilişkin bilgi edinebilmekte, günlük ebeveynlik pratiklerine ilişkin destekleyici uygulamalardan ve rehberlikten yararlanabilmekte, ebeveynlerle bilgi alışverişi yapabilmekte ve aile içi iletişimi sanal uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirebilmektedir. Sanal uygulamalar ebeveynlerin günlük pratiklerine katkı sağlamakta ve ebeveyn çocuk etkileşiminin güçlenmesine destek olmaktadır (Gül Ünlü, 2020).

Sanal ebeveynlik uygulamalarının çoğunluğu, anne babaların ihtiyaç duyduğu, çocukları ile olan ilişkilerini düzenlemelerinde yardımcı olabilecek, çeşitli konularda yapılan bilgilendirme amaçlıdır (Cann vd., 2003; Lewis vd., 2017).

3. Sanal Ebeveynlik Uygulamaları

Teknolojinin değişimi ile sanal ortamlar hayatımızın her karesine etki eder bir duruma gelmiştir. Sanal çağdaki anne babaların, bu çağa özgü annelik babalık problemleriyle karşılaşmaları kaçınılmaz olmuştur. Ebeveynler, bu problemlerle başa çıkabilmek için teknolojinin sunduğu imkânları, daha etkili ve verimli ebeveynlik yapabilme adına kullanmaya başlamışlardır. Ebeveynlik müdahalelerinin ebeveynlerin ve çocuklarının refahı ve duygusal yeterlilikleri üzerinde önemli sonuçlarının olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca teknolojinin, psikolojik müdahaleye yönelik avantajlara sahip bir fırsat sunduğu da bir gerçektir.

Sanal ebeveynlikle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında genellikle ebeveynlerin çocuklarını, sanal dünyada nasıl koruyacaklarıyla alakalı bulgulara rastlamaktayız. Bu çalışma, sanal uygulamaların, aile içi ilişkileri düzenlemede kullanılması konusuna odaklanmıştır.

Ebeveyn-çocuk ilişkileri bireyin yaşamı boyunca gelişimini etkileyen kritik faktörlerden biridir. Ebeveynleriyle ilişkiler, çocukların hem diğer bireylerle nasıl etkileşime girdiğini hem de nasıl bağımsız insanlar haline geldiğini etkiler. Doğru ve yapıcı ebeveyn-çocuk iletişimi, çocukların ebeveynleriyle bağlantı kurma duygularını geliştirir. Bu da artan bir bağımsızlık ve güvenlik duygusu oluşturmalarına olanak tanır. Ebeveynler ve çocuklar arasında teknoloji aracılığıyla sık etkileşimin desteklenmesi, birbirleriyle olan ilişkilerini geliştirebilir. Bu tür teknolojik iletişimlerin, aile üyelerinin mahremiyetinin veya yalnız zamanlarının kesintiye uğramasına neden olabileceğinden, bireylerin teknolojiyi kullanmaya devam etmelerini engelleyebilir (Erickson vd., 2016; Kildare ve Middlemiss, 2017; Livingstone ve Blum-Ross, 2020; Shin vd., 2021).

Ebeveynler, çeşitli nedenlerle ailelerinden uzakta kalabilmektedir. Dolayısıyla fiziksel ortamda çocuklarıyla ve aile bireyleriyle bir araya gelme imkânı bulamamaktadırlar. Teknoloji bu durumu çözme imkânı sağlamıştır. Fiziksel uzaklığı telefon, bilgisayar vb. uygulamalarla daha da yakınlaştırmıştır.

Coğrafi hareketlilikteki artış, ebeveynlerin ve çocukların etkili ebeveynlik için gerekli olan sık ve anlamlı iletişimi sürdürmelerini zorlaştırmaktadır. Çoğu ebeveyn ve çocuk, iş seyahati gibi kısa süreli ayrılıklardan, ortak velayet ziyaretleri gibi uzun süreli ayrılıklara kadar sık sık ayrılık dönemleriyle karşılaşabilmektedir. Bu gibi ayrılıklarda telefon, video konferans ve e-posta gibi teknolojiler, ailelere bir miktar destek sağlayabilmektedir. Yarosh ve arkadaşları araştırmalarında, birbirinden ayrı yaşayan ebeveyn ve çocuklarını yakınlaştırmak, iletişimi arttırmak amaçlı sanal kutu kullanmışlardır (Yarosh vd. , 2009a). Bu bizim bildiğimiz tanıdık bir saklambaç oyununun, bir ebeveyn ve çocuğun ayrıyken şakacı bir şekilde etkileşimde bulunmak için kullanabileceği bir teknolojidir. Çocuklar bu gizli kutuları bulmak ve görüntülemek için fiziksel evlerinde dolaşırken PDA gibi bir mobil cihaz kullanılmıştır. Bu sistem, çocuk/ebeveyn yakınlığında

tanımlanan dört temayı kolaylaştırmaya çalışır (Vetere vd., 2006): (1) ebeveynin kasıtlı olarak yakınlığı destekleyen bir ortam oluşturur; (2) oyuna çocuk katılımını sağlar; (3) hem çocukların hem de ebeveynlerin çıkarına hitap eden bir diyalogda ortak katılımı ifade eden karşılıklılık sağlar; ve (4) hem sözlü hem de sözsüz karakterdeki anlamın iletilmesi olarak ifade edilebilir. Birçok ebeveyn ve büyükanne ve büyükbaba, sistemin uzaktan yakınlık oluşturmak ve sürdürmek için yararlı bir ortam sağladığını vurgulamıştır. Özellikle içerik oluşturma ve saklama eyleminin ayrıyken de var olma hissi doğurduğunu belirtmişlerdir. Birbirinden ayrı kalan ebeveyn ve çocukları yakınlaştırmak için kullanılan bir başka uygulama da Kolaj (Collage)dir. Kolaj, bir ailenin resim ve metin iletişimlerini toplamak, görüntülemek ve bunlarla etkileşime geçmek için kullanılan bir teknolojidir. Bu sistem, keşif ve oyun olanağı sağlayan, fotoğraf ve metinlerin beklenmedik şekillerde yan yana getirilmesine izin vererek birtakım çağrışımlar oluşturmuştur. Çocuklar kendilerini ekranda görmekten ve dokunmatik ekrandaki görüntülerle oynamaktan keyif almışlardır. Öte yandan ebeveynler, gösterilen bilgilerden bir güven duygusu kazanıldığını vurgulamışlardır (Yarosh vd., 2009a: 285-287).

Ames ve diğerleri de görüntülü sohbetin aileler için faydalarına ve ev kullanıcılarının görüntülü aramanın sorunsuz bir şekilde yürütülmesi için yaptıkları çalışmalara odaklanmıştır. Aynı zamanda koordinasyon çalışması, sunum çalışması, davranışsal çalışma ve iskele çalışmasının yanı sıra gerekli teknik çalışmayı da içeren gerekli sosyal hizmet çeşitlerini araştırmışlardır. Ailelerin, aile olarak kimliklerini ve aile değerlerini güçlendirmek, aralarında sevgiyi güçlendirmek için görüntülü sohbeti nasıl kullandıklarını incelemişlerdir. Görüntülü sohbeti geliştirmeye ve daha genel olarak aile değerleri göz önünde bulundurularak tasarım yapmaya yönelik öneriler sunmuşlardır. Skype ve iChat gibi görüntülü sohbet teknolojileri, evde giderek yaygınlaşarak, onları da içeren aile uygulamalarının geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu çalışma, hattın diğer ucundaki, uzaktaki akrabalar da dahil olmak üzere, bir aile için görüntülü sohbet uygulamalarını bir bütün olarak incelemiştir. Ailelerin görüntülü aramaları, aile değerlerini uzaktan canlandırdığı ve güçlendirdiği görülmüştür. Bazı uluslararası ve uzak mesafeli aileler için görüntülü sohbet, iletişimde kalmak için uygun maliyetli bir seçim olarak görülmüştür (Ames vd., 2010: 146-148).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin aile yaşamındaki rolünün ve bu teknolojilerin kullanımının nesiller içinde ve arasında sosyal bağların korunmasına ve güçlendirilmesine yardımcı olup olmadığının incelenmesinin hedeflendiği çalışmalarda 1990'lardan bu yana aileleri ve toplulukları etkileyen sosyal ve ağ geçişleri araştırılmıştır. Aynı zamanda Üçlü Devrim olarak ele alınan bilgi ve iletişim teknolojilerinin aile yaşamına entegre edildiği üç alan incelenmiştir: Bağlantı uygulamaları, yakın ve uzaktaki aile bağlarının sürdürülmesi ve bağlılık duyguları. Bu alanlarda ağ bağlantılı ortamın aile içi iletişimde ne gibi fırsatlar oluşturduğu da

araştırılmıştır. Son olarak, yaşlı yetişkinlerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, çoğunun e-postaya daha çok, sosyal medya ve görüntülü sohbete daha az güvendiğini göstermiştir. Hâlâ yüz yüze vakit geçirmeyi tercih etmektedirler (Ling, 2010; Quan-Haase vd., 2018).

Ebeveynlerden, kadınlarla ilgili yapılan çalışmalarda, kadınların sanal medyadan elde ettiği bilgileri kendi bilgileri ile harmanlayıp, herkesin ulaşabileceği şekilde paylaşım yaptığı, aktif olarak faydalı bilgileri etiketlediği ve düzenlediği görülmüştür. Annelerin sosyal medyayı kullanarak, başka annelerle ebeveynlik deneyimlerini paylaşarak, destek olmaya çalıştıklarına da rastlanılmıştır. Bu çalışmada annelerin babalara kıyasla daha fazla sosyal medyayı ebeveynlik aracı olarak kullandıkları vurgulanmıştır (Duggan ve Lehnhart, 2015).

Ebeveynlere yönelik bir başka çalışma da, ebeveynlerin medya okuryazarlığını artırmak, çocukla olan iletişimlerini güçlendirmek ve sorunlarına uzman bakış açısıyla çözümler sunmak için 2017 yılının Mayıs ayında TRT Çocuk Ebeveyn Akademisi WEB sitesinin yayına alınmasıdır. TRT Çocuk Ebeveyn Akademisi ebeveyn çocuk iletişimini güçlü kılmak için çeşitli konularda hazırladığı makale ve video içerikleri ile sanal medya okuryazarlığı konusunda ailelere yol göstermektedir (Güzelçoban, 2023: 1002).

Günümüzde aileye yönelik risklerin başında boşanma oranlarındaki artışlar gelmektedir. Ebeveynleri ayrılmış çocukların onlarla olan yakın ilişkileri de ister istemez kesintiye uğrayabilmektedir. Bu tür durumlarda sanal ebeveynlik uygulamaları ebeveyn çocuk iletişiminin korunmasını destekleyebilmektedir. Çocuğun sosyalleşme sürecinde aile, çocuğa normları teorik ve pratik olarak aktarmaktadır. Boşanma süreciyle bu durum sekteye uğrayabilmektedir. Çocuk kendi deneyimleriyle baş başa kalıp sosyalleşerek, toplumla tanışıp, yüzleşmek zorunda kalabilmektedir (Şentürk, 2008: 13-15). Aslında boşanma ve ayrılık, ebeveynler arasındaki ilişkiyi sona erdirmez, dönüştürür. Etkili bir şekilde ortak ebeveynlik yapabilmek için, ebeveynlik rolleri korunmalıdır. Ancak ilişkilerinin romantik yönlerini sona erdirmek için, birbirleriyle olan rollerini yeniden tanımlamaları gerekir (Markham vd., 2017: 1415).

Yarosh ve diğerleri, boşanan ailelerin farklı konularda karşılaştıkları zorluklarda, aile bireyleri arasındaki iletişimin sürdürülmesinde, teknolojinin rolünü niteliksel olarak anlamak için 10 ebeveyn ve 5 çocukla görüşme yapmıştır. Bu çalışmada, boşanmış ailelerdeki ebeveynler ve çocuklar arasındaki iletişim teknolojilerinin oluşturulmasına yardımcı olabilecek tasarım önerileri sunulmuştur. Boşanmış ebeveynlerin ve çocukların iletişimi sürdürmede karşılaştıkları zorluklara ve mevcut teknoloji kullanımına odaklanarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Boşanmış ailelere yönelik teknolojilerin tasarımına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Ebeveynlerin çocukları ile olan iletişimdeki zorlukların

üstesinde gelebilmek için telefondansa video konferans yönteminin daha etkili olduğunu görüşüne varılmıştır (Yarosh vd., 2009b).

Dworkin ve diğerleri, boşanmış ebeveynlerin, çocukları ile iletişim kurmak için bilgisayar ve interneti nasıl ve neden kullandıklarını incelemek amacıyla bir araştırma tasarlamıştır. Çocukları en fazla 25 yaşında veya daha küçük olan 178 boşanmış ebeveynlerden oluşan bir örneklem grubu araştırmaya dahil edilmiştir. Ebeveynler, ülke çapında ve demografik olarak çeşitli erişimlere sahip e-posta listeleri aracılığıyla 15 dakikalık bir çevrimiçi ankete katılmaya davet edilmiştir. Bulgular, boşanmış ebeveynlerin, çocukları ve çocuklarının diğer ebeveyni ile iletişim kurmak için teknolojiyi aktif olarak kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Buna ek olarak, ebeveynlerin interneti kullanma ve çevrimiçi ebeveynlik bilgilerine erişme konusunda rahat olduğu ve kullarımdaki birkaç engelden bahsettikleri saptanmıştır. Bu çalışmada, teknolojinin daha az çekişmeli bir ortamda ebeveynlerin çocuklarının yaşamları konusunda anlaşma alanları bulmalarına yardımcı olabileceği görüşüne varılmıştır (Dworkin vd., 2016).

Ganong ve arkadaşları, boşanmış ortak ebeveynlerin iletişim teknolojilerini nasıl kullandıklarını inceleyen, boşanmış 49 ortak ebeveynle yapılan nitel bir araştırma yapmıştır. Çeşitli teknolojiler, coğrafi olarak dağınık aileler için daha iyi iletişim kurulmasına olanak sağlamıştır. Araştırmacılar cep telefonu, eposta, kısa mesaj ve görüntülü sohbetin ailelerin sıklıkla bilgi paylaşma, destek arama ve yakınlık ve güven duygusu oluşturma yolları olduğunu bulmuşlardır. Boşanma sonrası ailelerde telefon görüşmeleri yaygın bir eşzamanlı iletişim yöntemi olmaya devam etmektedir. Boşanmış ortak ebeveynler, telefon görüşmelerinin kısa ve gerçeklere dayalı olduğunda en etkili bir araç olduğunu bildirmişlerdir. Öte yandan e-postanın boşanmış ortak ebeveynler için yararlı bir araç olduğu bulunmuştur. Epostalar, diğer ebeveynin konuşmaya dahil olmasından korkmadan gönderilebilir, paylaşılan bilgilerin bir kaydını bırakır ve ebeveyne, eğer isterse, yorumlarını daha az düşmanca veya daha uzlaşmacı olacak şekilde düzenleme şansı verir (Ganong vd., 2012: 397-399).

Ebeveynler için iletişim teknolojileri, çatışmaları azaltmaya, bilgiyi saklamaya, diğer ebeveynle etkileşimleri kontrol etmeye ve çocuk yetiştirme kararlarına katılıma yardımcı olmaktadır. Neredeyse tüm ebeveynlerin kişisel ev sınırlarını korumak ve ortak alınan kararların ve anlaşmaların kaydını tutmak için iletişim teknolojilerini kullandığı görülmüştür. Duygusal olarak uzak veya düşmanca ilişkiler içinde olan ebeveynler, hane halkı arasında ve diğer ebeveynler arasında daha sıkı sınırlar koymaya çalışırken, daha olumlu bağları olan ebeveynler esnek davranarak, kişisel hane sınırlarını korumuşlardır. Sınırları korunduğunda, iletişim teknolojilerinin ebeveynlerin iletişimini kolaylaştırdığı tespit edilmiştir. İletişim teknolojileri, ebeveynler arasındaki ilişkiler olumlu olduğunda ve ebeveynler çocuklarının hayatlarını ellerinden geldiğince

tatmin edici kılmak için birlikte çalıştıklarında kolaylıklar sağlayabilmektedir (Ganong vd., 2012: 402).

Yüz yüze etkileşim fırsatları sınırlı olan aileler için sosyal medya, aile kimliğini şekillendirmeye, bağları korumaya ve ortak görevleri yerine getirmeye yardımcı olacak, hayati bir iletişim ortamı olabilir. Aileler sohbeti, (mesajları) hem davranışı güvence altına almak hem de çatışma çözümü için yoğun bir şekilde kullanırlar. Bu nedenle, bu asenkron modun etkisinin daha fazla araştırılması tavsiye edilmiştir (Abel vd., 2021).

İletişim teknolojileri çatışmaları azaltmak için neredeyse tüm ebeveynler tarafından stratejik olarak kullanılmıştır. Eşler arasında çözülmemiş öfke veya güvensizlik duyguları olduğunda veya bir ebeveyn eski eşile daha fazla ilişki kurmamayı tercih ettiğinde, ancak ortak çocuklar nedeniyle onunla iletişim kurmak zorunda hissettiğinde, yüz yüze stresi azaltmanın bir yolu olarak asenkron iletişim tercih edilmiştir. İlişkilerin çatıştığı durumlarda ise e-posta sıklıkla tercih edilen bir iletişim biçimi olmuştur. Çünkü e-postalar öfkeyi teşvik eden ve kıskırtıcı dili azaltacak şekilde düzenlenebilmektedir (Ganong vd., 2012: 403).

Yarosh, birlikte ikamet etmeyen ebeveynlerin çocuklarının iletişim kurmasını güçlendirecek teknoloji tasarlamak amaçlı bir çalışma yapmıştır. Boşanmış bireylerde ebeveyn-çocuk iletişimini desteklemek için senkronize bir ShareTable sistemi tasarlanmıştır. Bu çalışmada, uzaktaki ebeveyn ve çocuk anlamlı bir iletişim kurduğunda, ayrılığın olumsuz sonuçlarının çoğunun hafifletildiği tespit edilmiştir. Ebeveyn ayrılığının olumsuz sonuçlarını hafifletebilmek için iletişim araçlarından faydalanma yolları araştırılmıştır. Uzaktan ebeveynlik için görüntülü sohbet ve anlık mesajlaşma geliştirilmiştir. Ebeveynlerle bilgisayar üzerinden yapılacak, görüntülü görüşmeleri eğlenceli kılmak için stratejiler geliştirilmesi konusunda fikir birliğine varılmıştır (Yarosh, 2015).

Bir başka çalışma, eğitimde okul - ebeveyn ilişkisinde, sanal etkileşim kanallarının kullanılması konusunu ele almaktadır. Eğitim kurumları, artık ebeveynler ve öğretmenler arasındaki öğretmeyi, öğrenmeyi ve iletişimi, bilgi ve etkileşimi kolaylaştırmak için çevrimiçi teknolojileri giderek daha fazla kullanır hale gelmiştir. Çeşitli çalışmalar okuldaki sanal toplantı alanının, okuldaki ebeveyn katılımını kolaylaştırabileceği görüşündedir. Ayrıca web, bloglar ve sosyal ağlar gibi medya, ebeveynlerin okul yaşamına farklı açılardan katılmalarına olanak tanır. Ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan dezavantajlı konumda bulunan ailelerde, sanal iletişim araçlarını kullanabilme konusunda zorluklar fark edilmiştir. Ebeveynler arasında hem teknolojilere erişim hem de teknoloji kullanımındaki farklılıklar nedeniyle sanal bir uçurum vardır. Sonuç olarak, bu teknolojiler katılım için daha fazla fırsat sunsa da bazı ailelerin katılımını daha da sınırlayabilmektedir (Vigo-Arrazola ve Dieste-Gracia, 2019).

Orlando ve diğerleri de "Destekleyici Sanal Aile Zamanı Modeli" (SVFT) geliştirmiştir. Sanal aile zamanı, özellikle sosyal mesafenin gerekli

olduğu veya ebeveynlerin çocuklarının yerleştirildiği yerden uzakta yaşadığı durumlarda bağların korunmasına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Ebeveynler ve bakıcılar arasındaki sağlıklı iletişim ve işbirliğinin, bakımdaki çocuklar ve gençler için olumlu faydaları vardır. Bir bakıma koruyucu bakımdaki çocuklar iki aileye aittir ve bu iki aile arasındaki ilişkiler gergin ve karmaşık olabilir. Bu ilişkiler, her iki aileye de bağlılık hissedebilen ve ebeveynler ile bakıcılar arasındaki gerilimlerden etkilenebilen çocuklar üzerinde doğrudan etkiye sahiptir (Orlando vd., 2021: 3-6).

Tüm bu çalışmalardaki ortak tema teknolojinin sunduğu sanal ortamlar aracılığıyla eř, ebeveyn, çocuk, büyükanne, büyükbaba, bakıcılar, okul işbirliğiyle, aile içi iletişimi artırmaktır.

Sonuç

Sanal teknolojilerin hayatımıza girmesiyle toplumsal yapıda meydana gelen köklü değişimlere paralel olarak aile içi ilişkilerde de bazı değişimler gözlemlenmektedir. Bu durum, dolaylı olarak ebeveynlikle ilişkili yeni sorumlulukları da beraberinde getirmiştir. Çocuklarını sosyal bir birey olarak hayata hazırlamadan sorumlu olan ebeveynlere büyük görevler düşmektedir. Sanal çağda doğan çocuklarımız doğduklarından itibaren sanal teknolojiyle karşı karşıya gelmektedir. Bu yüzden çocuklar, son teknolojiye, ebeveynlerine nazaran daha yatkın ve aktiftir. Buna bağlı olarak sanal dünyanın faydalarının yanında olumsuz yönlerine de maruz kalmaktadırlar. Bu durum, ebeveynlere, çocuklarını bu mecranın zararlarından korumaları için yeni sorumluluklarda yüklemiştir. Sanal ebeveynlikle ilgili yapılan çalışmaların çoğunluğu, ebeveynlerin çocuklarının sanal teknolojiyi kullanımlarını nasıl yöneteceklerine dair bilgi içeriklidir. Sanal dünyanın tehlikelerini konu alan çalışmalar da mevcuttur.

Yazın alanında aile içi ilişkilerin güçlendirilmesinde sanal ebeveynlik uygulamaları çalışmalarının sınırlı sayıda olduğu dikkati çekmiştir. Bir çocuğun sağlıklı şekilde büyümesini ve sosyalleşmesini sağlayacak en ideal ortam aile ortamıdır. Aile, çocuğun hayatta ilişki kurduğu ilk ve en önemli çevredir. Ailenin dışında arkadaş, sosyal çevre, sosyal gruplar, büyük gruplar, toplumda çocuğun geniş çevresini oluşturur. Geniş bir bakış açısıyla insan ve çevre ancak birbiriyle ilişkileri çerçevesinde ele alınırsa daha iyi anlaşılabilir. Bu çevreler ve insanlar, sürekli olarak birbirini etkiler. Teknoloji de yaşanan toplumsal değişmeleri etkileyen, ortaya çıkaran temel faktörlerden bir diğeridir. Geçmişe oranla şimdilerde aile içerisinde teknolojinin kullanımı ve önemi çok daha üst düzeydedir. Günümüzdeki hızlı değişmelere paralel olarak aile yapılarında da değişiklikler gözlenmektedir. Tek ebeveynli ailelerin sayısında da hızlı artışlar göze çarpmaktadır. İşlerinden dolayı, eğitim amaçlı, hapiste olma durumundan ayrı yaşayan ebeveynler ve çocuklar, boşanmış çiftler, tamamlanmamış aileler yaygınlaşmaktadır. Ayrı coğrafya veya mekânda yaşayan ebeveyn ve çocukların aralarındaki bağları koparmamak ve güçlendirmek için sanal

uygulamaların kullanıldığı görülmüştür. Bu konuda yapılan çalışmaların çoğunlukla yabancı literatürdeki çalışmalar olduğu tespit edilmiştir.

Teknoloji aile yaşamının merkezi haline geldikçe, yapılan araştırmalar teknolojinin kullanılmamasını incelemeye yönelmektedir. Teknoloji, ilişki yönetimi de dahil olmak üzere ailenin rutinine kolaylık ve faydalar getirirse de, birçok ebeveyn medya ve bilgi teknolojisini kullanma konusunda olumsuz duygular ifade etmektedir. Endişelerin başlıca nedenleri arasında teknolojinin çocukların davranışları üzerindeki etkisi, ebeveynlerin rol model olma arzusu ve yargılanma korkusu yer almaktadır. Ne olursa olsun teknoloji ailelerin günlük yaşamlarına nüfuz etmeye devam etmektedir. Ailedeki olumsuz sonuçları en aza indirmek için öncelikle ebeveynlerin ve çocukların farklı iletişim teknolojilerini kullanarak nasıl etkileşimde buldukları ve ilişkilerinde bunun sonuçlarıyla ilgili bilgilerin sentezlenmesi gerekmektedir. İlişkilerin iyileştirilmesi için, ebeveynler ve çocuklar arasındaki etkileşimlerin yerine geçmeyi değil, onları desteklemeyi amaçlayan teknolojilerin tasarlanması kritik öneme sahiptir (Nelson, 2010; Shin vd., 2021).

Sosyal medya üzerine yapılan araştırmaların çoğu, ilişkisel ve kültürel değişkenlerin etkisini dikkate almayı ihmal ederek bireysel veya grup düzeyindeki özelliklere odaklanma eğilimindedir. Bu boşluğu doldurmak için, bireysel, ilişkisel ve kültürel değişkenlerin etkisini araştırmak amacıyla sosyal ağ verilerinin incelenmesi önem taşır. Bağlantı için sanal araçlara büyük ölçüde bağımlı olunmasına rağmen, kişilerarası iletişimde coğrafi mesafenin önemi devam etmektedir. Bu da aile hayatını dönüştürmektedir (Mesch vd., 2012).

Aile bağlılığını teşvik eden uluslararası araştırmalar tarafından, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak iletişim kurulan ailelerde bu teknolojilerden birçok fayda sağlandığı tespit edilmiştir. Ailelerin yüz yüze etkileşim fırsatlarının sınırlı olduğu durumlarda, yani yoğun yaşamlar veya coğrafi ayrılık nedeniyle, bu teknolojiler aile bağlarının korunmasını destekleyecek bir iletişim ortamı sağlayabilmektedir (Storch ve Ortiz Juarez-Paz, 2019).

Aile bağlarını güçlü kılmak için kullanılan sanal uygulamaların, ebeveyn çocuk ilişkisini canlı tutmak açısından faydalı olduğuna dair görüşler ağırlıktadır. Aynı zamanda ebeveynler ve çocuklar arasında teknoloji aracılığıyla sık etkileşimin desteklenmesi, birbirleriyle olan ilişkilerini geliştirebilir. Ebeveynler çocukları ile ilgili ortak kararlar alırken sanal iletişim kanallarıyla da olsa, gerçekmiş gibi yüz yüze fikirlerini müzakere edebilme fırsatını bulmaktadırlar. Bu ve benzeri ortamlar, ebeveynlere çocuklarıyla canlı oyunlar oynama imkânını da sunmaktadır. Boşanma sonrası ebeveyninin birinden ayrı kalan çocuğun üzerindeki, boşanmanın olumsuz sonuçlarını hafifletebilmek adına, uzak kalan ebeveynle çocuğun iletişimini sağlamak önem arz etmektedir.

Bu tür sanal ebeveynlik uygulamalarında kullanılacak araçlara erişebilme imkânı olmayan ailelerin, bu imkânlardan yararlanamamaları dezavantaj olarak görülebilir. Ebeveynler arasında hem teknolojilere erişim hem de teknoloji kullanımındaki farklılıklar nedeniyle sanal bir uçurum vardır. Bu araçları kullanabilmek eğitim gerektirmektedir. Sonuç olarak, bu teknolojiler katılım için daha fazla fırsat sunsa da bazı ailelerin katılımını daha da sınırlayabilir. İletişim teknolojilerinin ebeveynlikte kullanımı, zor ebeveyn ilişkilerinde kişisel ev sınırlarının korunması hususunda daha zorlayıcı olmuştur. Boşanmış ortak ebeveynler, telefon görüşmelerinin kısa ve gerçeklere dayalı olduğunda en etkili bir araç olduğunu bildirmişlerdir. Aksi takdirde, telefon görüşmelerinin devam eden anlaşmazlıklar ve geçmiş sorunların yeniden gündeme getirilmesiyle ilgili tartışmalara dönüşme potansiyeli vardır. Bu yüzden sanal görüşmeleri düzenleme konularında da aile hukuku ile ilgili yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.

Çocuklarla yapılan sanal görüşmelerde çocukların dikkatini konuşmaya yönlendirmek ve çocuğu uzun süre görüşmede canlı tutabilmek mümkün olmayabilir. Bu tür teknolojik iletişimlerin, aile üyelerinin mahremiyetinin veya yalnız zamanlarının kesintiye uğramasına neden olabileceğinden, bireylerin teknolojiyi kullanmaya devam etmelerini engelleyebilir. Ayrıca uzun mesafeli, uluslararası görüşmelerinde maliyetli olması olumsuzluk olarak sayılabilir.

Çocuk psikolojisi açısından aile içi ilişkilerin ve birliğin güçlendirilmesi, sürdürülebilmesi için, sanal ebeveynlik uygulamalarının yararları üzerine çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Özellikle, öncelikli olarak tek ebeveynli ailelere bu konuda bilgilendirme ve hizmet konusunda destekler sağlanmalıdır. Ayrıca yasal hakları konusunda da bilgilendirmeler yapılmalıdır. Çocukların uzakta ikamet eden büyükbaba, büyükanne gibi birinci derece yakınlarıyla da görüntülü görüşmelerin sıklığı artırılmalıdır. Çünkü onların yeni kuşaklara aktaracakları zengin bilgileri vardır. Böylece aile bağlarına değer veren, geçmişini tanıyan bireyleri topluma kazandırabiliriz.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Abel, S. vd. (2021). Social media, rituals, and long-distance family relationship maintenance: A mixed-methods systematic review. *New Media & Society*, 23(3), 632-654.
- Akman, E vd. (2023). An investigation into the levels of digital parenting, digital literacy, and digital data security awareness among parents and teachers in early childhood education. *Participatory Educational Research*, 10(5), 248-263.
- Ames, M. G. vd. (2010). Making love in the network closet: The benefits and work of family videochat. *Proceedings of the 2010 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work*, 145-154. February 6 – 10, Savannah Georgia, USA.

- Benedetto, L. - Ingrassia, M. (2020). Digital parenting: Raising and protecting children in media world. *Parenting-Studies by an Ecocultural and Transactional Perspective*, 127-148, IntechOpen.
- Bonvillain, N. (2019). *Language, culture, and communication: The meaning of messages*. London: Rowman & Littlefield.
- Bozdağ Tulum, A. - Kaya, Y. (2020). Dijital yerlilerin sanal ağlarda sosyalleşme ve yalnızlaşma tutumları. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 12(2), 315-338.
- Cann, W. vd. (2003). Report on a program evaluation of a telephone assisted parenting support service for families living in isolated rural areas. *Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health*, 2(3), 201-207.
- Chambers, D. - Gracia, P. (2021). *A sociology of family life: Change and diversity in intimate relations*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Clark, L. S. (2012). *The parent app: Understanding families in the digital age*. Oxford: Oxford University Press.
- Çınar, N. (2021). İyi bir sistematik derleme nasıl yazılmalı?. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 310-314.
- Delen, U. (2022). *Sanal dünyanın fiziksel dünya ile kesişme ve çatışma alanları, sanal kültür ve sanal kimlikler üzerine bir nitel araştırma*. İstanbul: Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Downing, S. (2018). Virtual parent-child relationships: A case study. *Journal for Virtual Worlds Research*, 11(1), 1-12.
- Duggan, M. vd. (2015). Parents and social media. *Pew Research Center*, 16(1), 1-36.
- Đurišić, M. (2018). Relations and communication in families of children with externalizing behavior problems. *Research in Pedagogy*, 8(2), 111-120.
- Dworkin, J. vd. (2016). Coparenting in the digital era: exploring divorced parents' use of technology. *Divorce, Separation, and Remarriage: The Transformation of Family*, vol. 10, 279-298.
- Eichen, L. vd. (2021). Families' digital media use: Intentions, rules and activities. *British Journal of Educational Technology*, 52(6), 2162-2177.
- Ekanjume-Ilongo B. (2012). The impact of effective communication within the family. *Journal for Studies in Humanities and Social Sciences*, 1(2), 131-141.
- Erickson, L. B. vd. (2016). The boundaries between: parental involvement in a teen's online world. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(6), 1384-1403.
- Erişir, R. M. - Erişir, D. (2018). Yeni medya ve çocuk: Instagram özelinde "sharenting" "paylaşanabalık" örneği. *Yeni Medya*, 4, 50-64.
- Erol, V. (2022). Sosyal medyanın Türk aile yapısına etkisi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(43), 1127-1139.
- Fidan, A. - Seferoğlu, S. S. (2020). Online environments and digital parenting: An investigation of approaches, problems, and recommended solutions. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 352-372.
- Ganong, L. H. vd. (2012). Communication technology and postdivorce coparenting. *Family Relations*, 61(3), 397-409.

- Guerrero, L. K. vd. (2017). *Close encounters: Communication in relationships*. London: Sage Publications.
- Gül Ünlü, D. (2020). Dijital ebeveynlik ve mobil uygulamalar: Dijital ebeveynlerin mobil uygulama kullanım pratiklerinin incelenmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 50, 56-73.
- Güzelçoban, F. (2023). Dijital ebeveynlik ve TRT çocuk uygulamaları. *TRT Akademi*, 8(19), 992-1007.
- Hagestad, G. O. (2017). Parent—child relations in later life: Trends and gaps in past research. *Parenting Across The Life Span*, 405-434, London: Routledge,
- Hessel, H. M. - LeBouef, S. (2023). Young adults' perceptions of technology use with extended family. *Family Relations*, 72(2), 565-584.
- Ismail, A. (2016). Tweeting and click: Internet and new social movement in Indonesia. *International Conference on Ethics in Governance (ICONEG 2016)* , December, 69-73, Amsterdam: Atlantis Press.
- İbrahimoglu, Z. (2020). Digital citizenship and education in Turkey: Experiences, the present and the future. *The Palgrave Handbook of Citizenship and Education*, (ed.: Andrew Peterson vd.) 465-482, UK: Palgrave Macmillan.
- Jeffery, C. P. (2019). *Media technologies of the family: Parental anxieties, practices and knowledges in the digital age*. University of Canberra Doctoral Dissertation.
- Johnson, A. - Rogers, M. (2023). Strengthening and supporting parent–child relationships through digital technology: Benefits and challenges. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 73(1), 1-18.
- Jordan, T. (2013). *Internet, society and culture: Communicative practices before and after the internet*. USA: Bloomsbury Publishing.
- Joseph, L. (2020). *Parental perceptions of family communication within the context of modern technology*. Walden University Doctoral Dissertation.
- Karagülle, A. E. - Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 4(1), 1-9.
- Karataş, Y. C. (2021). Dijital etik ve dijital çağda "insan doğası". *TRT Akademi*, 6(12), 570-579.
- Karateke, B. (2020). Bir teknoloji bağımlısı yetiştirmek: Yeni doğandan ergenliğe ebeveynliğe yardımcı bir duygu düzenleme aracı olarak sanal ortamlar. *Bağımlılık Dergisi*, 21(4), 338-347.
- Kildare, C. A. - Middlemiss, W. (2017). Impact of parents mobile device use on parent-child interaction: A Literature Review. *Computers in Human Behavior*, 75, 579-593.
- Koç, R. (2022). Dijitalleşen kültür ya da kültürün dijitalleşmesi: Dijital kültür kavramı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(38), 500-513.
- Lahikainen, A. R. (2017). New Media, Family interaction and socialization. *Media, Family Interaction and the Digitalization of Childhood*, 7-28, UK: Edward Elgar Publishing.
- Lewis, F. M. vd. (2017). The enhancing connections-telephone study: A pilot feasibility test of a cancer parenting program. *Supportive Care in Cancer*, 25, 615-623.

- Ling, R. (2010). *New tech, new ties: How mobile communication is reshaping social cohesion*. Cambridge: MIT Press.
- Livingstone, S. - Blum-Ross, A. (2020). *Parenting for a digital future: How hopes and fears about technology shape children's lives*. USA: Oxford University Press.
- Livingstone, S. - Byrne, J. (2018). Parenting in the digital age: The challenges of parental responsibility in comparative perspective. *Digital Parenting: The Challenges for Families in the Digital Age*, (eds.: G. Mascheroni vd.), 19–30, Göteborg: The International Clearinghouse on Children, Youth and Media.
- Longo, G. M. (2023). The Internet as a social institution: Rethinking concepts for family scholarship. *Family Relations*, 72(2), 621-636.
- Markham, M. S. vd. (2017). Communication among parents who share physical custody after divorce or separation. *Journal of Family Issues*, 38(10), 1414-1442.
- Mesch, G. S. vd. (2012). Instant messaging social networks: Individual, relational, and cultural characteristics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 29(6), 736-759.
- Murphie, A. - Potts, J. (2017). *Culture and technology*. UK: Bloomsbury Publishing.
- Nelson, M. K. (2010). *Parenting out of control: Anxious parents in uncertain times*. New York: NYU Press.
- Nichols, S. - Selim, N. (2022). Digitally mediated parenting: A review of the literature. *Societies*, 12(2), 60.
- Nikken, P. - Schols, M. (2015). How and why parents guide the media use of young children. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 3423-3435.
- Odasso, L. - Geoffrion, K. (2023). Doing family online: (In) formal knowledge circulation, information-seeking practices, and support communities. *Family Relations*, 72(2), 389-405.
- Orlando, L. vd. (2021). Responding to covid-19's impact on supervised family time: The supportive virtual family time model. *Developmental Child Welfare*, 3(1), 3-19.
- Özdemir, İ. (2012). Sanal kültür: Yanılsama mı, gerçeklik mi?. *Folklor/Edebiyat*, 18(72),13-34.
- Patrikakou, E. N. (2016). Parent involvement, technology, and media: Now what?. *School Community Journal*, 26(2), 9-24.
- Qian, Y. - Hu, Y. (2024). The Digitalization of family life: A multilevel conceptual framework. *Journal of Marriage and Family*, 1–24.
- Quan-Haase, A. vd. (2018). Weaving family connections on and offline: The turn to networked individualism. *Connecting Families*, 59-80, UK: Policy Press.
- Rachmadi, K. S. P. (2022). *Maintaining family communication in long distance relationship between international students and parents*. Fakultas Ilmu Sosial Dan Ilmu Politik Universitas Diponegoro Doctoral Dissertation.
- Rakhimberdievna, K. X. (2021). Parental pedagogical culture as an individual of the family institute. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 3, 188-192.
- Scholz, R. W. (2016). Sustainable digital environments: What major challenges is humankind facing? *Sustainability*, 8(8), 1-31.

- Shin, J. Y. vd. (2021). Designing technologies to support parent-child relationships: A review of current findings and suggestions for future directions. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 5(CSCW2), 1-31.
- Slater, M. - Sanchez-Vives, M. V. (2016). Enhancing our lives with immersive virtual reality. *Frontiers in Robotics and AI*, 3, 1-47.
- Storch, S. L. & Ortiz Juarez-Paz, A. V. (2019). The role of mobile devices in 21st-century family communication. *Mobile Media & Communication*, 7(2), 248-264.
- Şentürk, D. Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 7-32.
- Tuğal, S. (2022). İnsanlığın dijital uygarlığına doğru. *Unimuseum*, 5(1), 11-19.
- Valentine, G. (2006). Globalizing intimacy: The role of information and communication technologies in maintaining and creating relationships. *Women's Studies Quarterly*, 34(1/2), 365-393.
- Vasuki, A. (2021). *Research methodology for beginners*. USA: Lulu Publication.
- Vetere, F. vd. (2006). A magic box for understanding intergenerational play. *Ext. abst. of CHI*, 1475 -1480, ACM.
- Vigo-Arrazola, B. - Dieste-Gracia, B. (2019). Building virtual interaction spaces between family and school. *Ethnography and Education*, 14(2), 206-222.
- Virani, A. vd. (2021). Parents' use of mobile applications in the first year of parenthood: A narrative review of the literature. *Health Technology*, 5, 1-20.
- Volti, R. - Croissant, J. (2024). *Society and technological change*. Illinois: Waveland Press.
- Westera, W. (2012). *The digital turn: How the internet transforms our existence*. UK: AuthorHouse.
- Willett, R. J. (2015). The discursive construction of 'good parenting'and digital media—the case of children's virtual world games. *Media, Culture & Society*, 37(7), 1060-1075.
- Yarosh, S. (2015). Designing technology to empower children to communicate with non-residential parents. *International Journal of Child-Computer Interaction*, 3, 1-13.
- Yarosh, S. vd. (2009b). Supporting parent-child communication in divorced families. *International Journal of Human-Computer Studies*, 67(2), 192-203.
- Yarosh, S. vd. (2009a). Mobile technologies for parent/child relationships. *Mobile Technology for Children. Designing for Interaction and Learning*, 2009, 289-310.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir. /Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayımlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.